

บทที่ 5

บทวิเคราะห์

การวิเคราะห์เป็นการนำเอาจากผลการวิจัย มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทดสอบสมมติฐาน และวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ โดยแบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ออกเป็น

5.1 รูปแบบของการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามปี นั้น เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

โดยสรุปแล้วสามารถนิยามได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามปี แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) การมีส่วนร่วมในลักษณะของการส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ การที่ชุมชนสามารถพัฒนาขีดความสามารถของตนในการบริหารจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มคน ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

(2) การมีส่วนร่วมในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร โดยการดำเนินการของประชาชน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

โดยสรุปแล้วในที่นี้ อาจให้คำจำกัดความได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน กลุ่มประชาชน หรือขบวนการซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้อยู่นอก ได้เพิ่ม

ความสามารถในการควบคุมทรัพยากร และสถาบันต่างๆ ตามสถานะสังคมที่เป็นอยู่ โดยการเป็นผู้คิดค้นปัญหา หาสาเหตุของปัญหา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม รวมทั้งการสนับสนุนคิดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

สำหรับรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายนั้น จากผลของการจัดเก็บข้อมูล และนำมาวิเคราะห์ อาจจะระบุได้ว่าเกิดจากการระดมประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี โดยผู้นำจากภายในหมู่บ้าน ซึ่งผู้นำจากภายในหมู่บ้านมีส่วนอย่างมาก ในการระดมประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีโดยวิธีต่างๆ กัน ทั้งนี้ เพราะโดยทั่วไปข้าราชการ หรือ ตัวแทนจากหน่วยงานภายนอกนั้น มักรับผิดชอบในการเสนอแนะความคิดเห็น เสนอแนะกิจกรรมหรือ โครงการ และให้ความรู้ทางวิชาการมากกว่าจะเข้าไปมีส่วนแข่งขันในการระดมประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี ดังนั้นโดยแท้จริงแล้วบทบาทการระดมประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีจึงตกอยู่ที่ผู้นำจากภายในหมู่บ้านเอง ซึ่งมีวิธีการชักชวนประชาชนในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

(1) กำนัน

การชักชวนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมของกำนัน มีลักษณะเป็นการแจกความรับผิดชอบให้ผู้ในระดับต่ำลงไป โดยกำนันมักใช้วิธีมอบหมายให้ สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ไปชักชวนชาวบ้าน หรือมิฉะนั้นก็ใช้การประชุมกรรมการหมู่บ้าน เพื่อชักชวนหรือแจ้งข่าวให้ประชาชนทราบอีกต่อหนึ่ง กำนันอาจใช้วิธีเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงข้อมูล และสาธยาย เหตุผลหว่านล้อมให้ประชาชนเข้าร่วม โดยทั่วไปกำนันมักประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านก่อนการประชุมชาวบ้าน การประชุมชาวบ้านนี้มักกระทำในหมู่บ้านซึ่งกำนันรับผิดชอบโดยตรง ในกรณีที่ไม่มีเวลากำนันจึงจะออกพูดคุยกชักชวนชาวบ้านด้วยตนเอง

(2) ผู้ใหญ่บ้าน

มักใช้วิธีการประชุมปรึกษาหารือกันภายในกลุ่มผู้นำเสียก่อน เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่จะอาศัยกลไกของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นจุดเริ่มต้น หรืออาศัยการปรึกษาหารือกับกลุ่มแกนนำสำคัญในหมู่บ้าน หลังจากนั้นก็จะเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงสาเหตุและเหตุผล และขอความร่วมมือ รวมทั้ง การใช้เสียงตามสายในหมู่บ้านเป็นเครื่องมือในการเชิญชวนด้วย ในการประชุมชาวบ้านนี้ ผู้ใหญ่บ้านมักจะพยายามทำตามแนวทางประชาธิปไตย คือ ไม่บังคับ รับฟังเสียงของลูกบ้าน ให้ชาวบ้านให้ความเห็นชอบ แต่อย่างไรก็ตาม ตามปกติชาวบ้านมักไม่ค่อยมีปัญหาขัดข้อง คือ เมื่อผู้ใหญ่บ้าน อ้างว่า โครงการ กิจกรรม เกิดจากความต้องการของรัฐบาล เป็นเรื่องของทางราชการ ก็มักยินยอมตามโดยดี

(3) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

บทบาทของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในการระดมการมีส่วนร่วมมีลักษณะเฉพาะตัว และมุ่งเป้าหมายกลุ่มย่อยมากกว่าบทบาทของผู้ใหญ่บ้าน ในขณะที่การเรียกประชุม หรือ มอบหมายงานให้ผู้เฝ้าระดับรองรับ ไปปฏิบัติเป็นภาระของกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทในการพบปะเจรจากับลูกบ้านเป็นกลุ่ม หรือเป็นรายบุคคลแล้วแต่กรณี เช่น พบปะคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ญาติมิตร และขอให้บุคคลดังกล่าวช่วยกระตุ้นการเข้ามามีส่วนร่วมของ บุคคลอื่นต่อไป หรือในบางโอกาสก็เคยพบปะกับชาวบ้านอื่นๆ เป็นการส่วนตัว โดยในการ พบปะเหล่านี้ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีข้อเสนอว่า ต้องทำตัวเป็นกันเอง ใช้วิธีการแนะนำชักจูงโดย เหตุและผล รวมทั้งต้องพยายามโน้มน้าวฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยให้คล้อยตาม

(4) กรรมการหมู่บ้าน

ในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น กรรมการหมู่บ้าน มักใช้วิธีการ สื่อสารโดยตรงในลักษณะตัวต่อตัวมากขึ้นไปอีก วิธีการที่กรรมการหมู่บ้านใช้ในการระดมการ มีส่วนร่วมนี้ มักอาศัยความรู้จักมักคุ้นเป็นส่วนตัว และความสำเร็จมักขึ้นอยู่กับสถานภาพของ บุคคลนั้นๆ ตลอดจนการยอมรับตัวผู้นำดังกล่าวซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำ ตัวอย่างเช่น กรรมการหมู่บ้านบางคนเห็นว่าผู้นำต้องทำตัวให้เป็นตัวอย่าง เป็นนักพัฒนาตัวอย่าง ชาวบ้านเห็น แบบอย่างที่ดีก็จะทำตาม นอกจากนี้สถานภาพส่วนตัว เช่น การเป็นผู้อาวุโส เป็นผู้ใหญ่ที่ใครๆ เกรงใจ นานับถือ ย่อมช่วยให้การชักชวนชาวบ้านให้เข้าร่วมการจัดทำแผนพัฒนาสามปีเป็นไป สะดวกขึ้น ผู้นำบางคนสร้างบารมีส่วนตัวโดยการช่วยเหลือปัจจัยด้านทรัพย์สิน หรือด้านอื่นๆ แก่ ผู้เดือดร้อน

ในส่วนของวิธีการชักชวนนั้น ผู้นำหมู่บ้านในกลุ่มกรรมการหมู่บ้านมักจะใช้ วิธีการคล้ายกับผู้นำอื่นๆ คืออาศัยเหตุและผลชี้แนะ ยกตัวอย่างหมู่บ้านอื่นที่ประสบความสำเร็จ การทำท้าวว่าในเมื่อหมู่บ้านอื่นทำได้ คนในหมู่บ้านตนก็ต้องทำได้

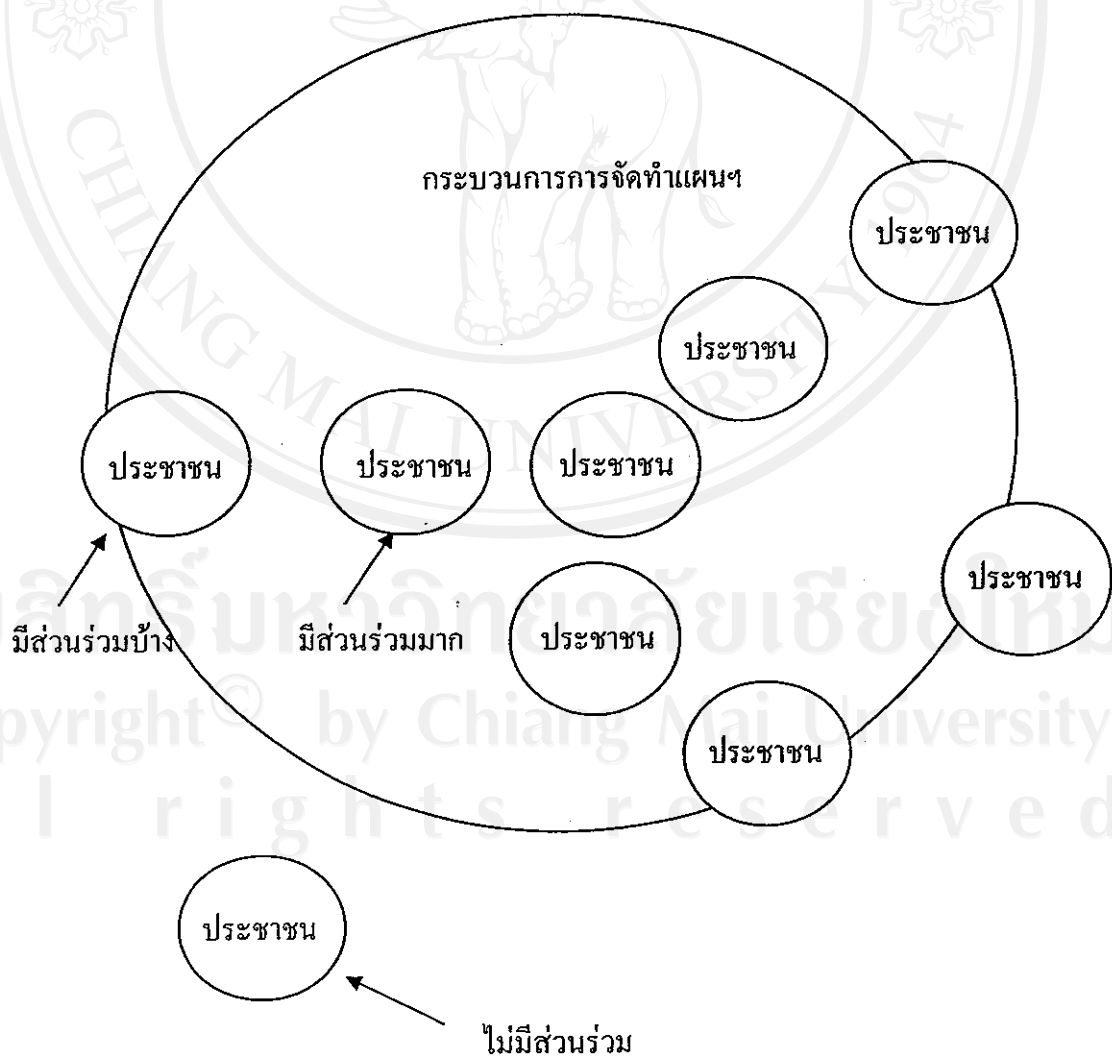
(5) ผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ทางการ

ผู้นำกลุ่มนี้มักจะอาศัยวิธีการระดมการเข้าร่วม โดยพบปะพูดคุยกับชาวบ้าน อื่นๆ โดยตรง เน้นการชี้แจงตัวต่อตัว เช่น โดยการเยี่ยมเยียนถึงบ้าน หรือเดินบอก และทำตัวเอง เป็นตัวอย่างให้คนอื่นปฏิบัติตามหรือเกิดความเชื่อถือ

จากวิธีการที่กล่าวมา มีข้อสังเกตว่า ลักษณะอำนาจหน้าที่ที่ตัวบุคคลครองอยู่ ในหมู่บ้าน มีผลต่อการระดมการเข้าร่วมของประชาชนด้วย ถึงแม้ว่าผู้นำในหมู่บ้านทุกคนจะอาศัย ความรู้จักมักคุ้นเป็นการส่วนตัว ใช้วิธีพบปะพูดคุยโดยตรงในการชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วมการ จัดทำแผนพัฒนาสามปี แต่การมีอำนาจหน้าที่นั้นมีผลให้การระดมการสนับสนุนมีลักษณะ

มอบหมายลดหลั่นลงไปด้วย คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้นำทางการในหมู่บ้านมักเลือกวิธีการประชุมหมู่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือมอบหมายให้ผู้ในระดับรองลงไป เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล กรรมการหมู่บ้าน รับไปดำเนินการต่อ สำหรับผู้ในระดับรองลงไปไม่เรียกประชุมหมู่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่อาศัยให้ว่านคนอื่นให้ช่วยบอกต่อหรือบอกเอง ส่วนผู้นำที่มีได้มีตำแหน่งทางการมักอาศัยวิธีการชักชวนเป็นการส่วนตัว ในแง่การมีตำแหน่งหน้าที่ทางการจึงมีผลในการเปิดทางเลือกสำหรับการระดมในการสนับสนุนจากประชาชนด้วย

แผนภาพที่ 5.1 ตัวแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนฯ

โดยลักษณะที่สำคัญในการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามปี นั้น จะประกอบไปด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา หรือที่เรียกว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา หรือที่เรียกว่าการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรม (Evaluation)

ผลการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนของ John M. Cohen and Norman T. Uphoff พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดทำแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายอยู่ในระดับน้อย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย ได้แก่
 - ความต้องการของประชาชนได้รับการบรรจุในโครงการ หรือกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย
 - องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายเคยสอบถามความต้องการของประชาชน เพื่อนำไปประกอบในการจัดทำโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ
 - องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายได้ให้ประชาชนร่วมคิด และกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของท้องถิ่น
 - องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายได้เชิญประชาชนเข้าร่วมประชุม เพื่อเสนอปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น
 - องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายได้ให้ประชาชนร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
 - ประชาชนได้ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย วางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม
 - การที่ประชาชนเข้าร่วมประชุมเมื่อมีการประชุมที่เกี่ยวข้องกับโครงการ หรือกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายในหมู่บ้าน

2. การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ (ดำเนินการ) ในแผนพัฒนาสามปีของ
องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย ได้แก่

- ประชาชนได้เข้าร่วมเป็นกรรมการในการดำเนินงานตามแผนงานหรือโครงการ
ในแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย
- การประสานขอความร่วมมือระหว่างประชาชน กับองค์การบริหารส่วนตำบล
ห้วยทราย
- ประชาชนได้เข้าร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมที่
องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายได้นำไปดำเนินการในหมู่บ้านให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้
ในแผนพัฒนาสามปี
- ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับงานจ้างเหมาโครงการ หรือกิจกรรมที่
องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายได้จัดทำ
- ประชาชนได้เข้าร่วมหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาขององค์การ
บริหารส่วนตำบลห้วยทราย ให้มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล
- ประชาชนได้ร่วมสนับสนุนทรัพยากรส่วนตัวให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบล
ห้วยทราย เพื่อนำไปพัฒนาท้องถิ่น

3. การมีส่วนร่วมด้านผลประโยชน์ในแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วน
ตำบลห้วยทราย

- องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายได้จัดทำแผนงาน โครงการ ที่เกี่ยวกับงาน
ด้านสาธารณสุข โภชนา งานด้านศาสนา และงานด้านการศึกษาให้กับประชาชนในท้องถิ่น
- องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายได้จัดทำแผนงาน โครงการ ที่มีลักษณะเป็น
วัสดุสิ่งของ เช่น เครื่องอุปโภค บริโภค เครื่องมือเครื่องใช้ สำหรับการประกอบอาชีพของกลุ่ม
แม่บ้าน เพื่อแจกจ่ายให้กับประชาชนในท้องถิ่น

4. การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล ในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีขององค์การ
บริหารส่วนตำบลห้วยทราย

- องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทรายได้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมควบคุม
ตรวจสอบการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาสามปี
- มีการแต่งตั้งประชาชนเข้าเป็นกรรมการประเมินผลแผนงาน หรือโครงการตาม
แผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย
- ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมการควบคุมการจัดทำบัญชีขององค์การบริหารส่วน
ตำบลห้วยทรายในแผนพัฒนาสามปี

5.2 การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีของชนชั้นนำในชุมชน

จากผลการวิจัย สามารถกำหนดลักษณะร่วมของสถานะทางสังคมของผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย บางประการ ดังนี้

1. ตำแหน่ง

ส่วนใหญ่ของผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทราย จะเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการในหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ซึ่งต้องมีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีอยู่แล้ว สำหรับผู้นำทางาระดับรองๆ ลงมา ได้แก่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล หรือกรรมการหมู่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิล้วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี ถึงแม้อาจไม่เข้าร่วมในฐานะผู้ชี้นำก็ตาม แต่ก็ช่วยเหลือผู้นำในการเผยแพร่และระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วย ผู้ให้ข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีเป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่ง หรือเคยดำรงตำแหน่งประมาณร้อยละ 92

2. เพศ

ผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ซึ่งเป็นที่สังเกตได้ว่า เพศชายมักเป็นผู้แทนของครอบครัวในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีเป็นหลัก ในขณะที่ฝ่ายหญิงทำหน้าที่ดูแลกิจการในครอบครัว

3. อายุ

อายุของผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 41-50 ปี ผู้ที่มีอายุน้อยกว่า 30 มีเป็นจำนวนน้อย โดยมากผู้เข้าร่วมมักเป็นหัวหน้าครอบครัวซึ่งมีอายุเฉลี่ยในช่วงนี้ ผู้สูงอายุซึ่งแม้จะเป็นหัวหน้าครอบครัว อาจมอบหมายให้ผู้แทนบุตรชาย ซึ่งอาจเป็นบุตรชาย หรือภรรยา ให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีแทนตน สำหรับบุคคลหนุ่มสาวนั้น ส่วนใหญ่มักจะออกไปทำงานนอกชุมชน จึงมักไม่ค่อยมีโอกาสมาร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลมากนัก ซึ่งรวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนด้วย

4. อาชีพ

ประชาชนในตำบลห้วยทรายนี้ประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม คือ การทำนา และมีการทำสวน หรือพืชไร่อื่นๆ อีกเล็กน้อย ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพของผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีก็สะท้อนข้อเท็จจริงนี้เช่นกัน ส่วนใหญ่ของผู้ให้ข้อมูลประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม นอกจากนั้นประกอบอาชีพหลักด้านอื่น

5. ประสบการณ์การทำงาน

ประสบการณ์การทำงานต่างถิ่นของบุคคลเป็นองค์ประกอบที่ค่อนข้างสำคัญ ของการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล ถึงแม้บุคคลส่วนใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลสามปีจะไม่เคยทำงานในต่างถิ่น โดยมากมักจะทำงานเกษตรกรรม หรือค้าขายภายในหมู่บ้าน ซึ่งค่อนข้างจะเอื้ออำนวยโอกาส และเวลาในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

แต่บุคคลที่มีโอกาส และมีประสบการณ์ในการทำงานต่างถิ่น หากได้เข้าร่วมในกระบวนการประชาคมหมู่บ้านแล้ว ความคิดเห็น และข้อเสนอของบุคคลเหล่านี้ มักจะได้รับการยอมรับจากประชาคมค่อนข้างมาก ทั้งนี้ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าบุคคลเหล่านี้ย่อมจะมีประสบการณ์มากกว่าตน

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีที่สุ่มสัมภาษณ์มานี้ส่วนใหญ่เป็นชายอยู่ในวัยกลางคน เป็นหัวหน้าครอบครัว อาชีพหลักคือเกษตรกรรม และส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีกับผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี

เมื่อพิจารณาสถานภาพทางสังคมของผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีกับผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีโดยเปรียบเทียบ จะเห็นข้อแตกต่างบางประการ ดังนี้

1. ตำแหน่ง

ผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีเกือบทั้งหมดเป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่ได้มีตำแหน่งทางการแต่อย่างใด ส่วนผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีในฐานะ ผู้เข้าร่วมปกติ ไม่รวมผู้เข้าร่วมในฐานะผู้นำนั้น นอกจากเป็นชาวบ้านธรรมดาแล้ว ยังรวมถึงผู้มีตำแหน่งทางการบางคน เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล สมาชิกคณะกรรมการหมู่บ้าน และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งน่าจะแสดงโดยนัยว่าผู้ที่มีตำแหน่งทางการในหมู่บ้านมักมีพันธะ ในการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี เนื่องจากการมีตำแหน่งของตน

2. เพศ

ผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีส่วนใหญ่เป็นเพศชาย และผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง

3. อายุ

โดยเฉลี่ย ผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี มีอายุน้อยกว่าผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี กล่าวคือในขณะที่ส่วนใหญ่ ของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีเป็นบุคคลในวัยกลางคน (41 ถึง 50 ปี) ผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี จากข้อมูลนี้อาจสรุปได้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องของหัวหน้าครอบครัวเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีส่วนใหญ่ เป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีส่วนใหญ่ มิได้เป็นหัวหน้าครอบครัว

อย่างไรก็ดี ข้อมูลข้างต้นอาจชี้ข้อสรุปได้อีกประการหนึ่งว่า การเป็นหัวหน้าครอบครัวมิได้หมายความว่า ตัวบุคคลผู้มีสถานะเช่นนี้จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีโดยอัตโนมัติ อาจมีเหตุผลอื่น เช่น เหตุผลด้านสุขภาพ ความสนใจส่วนตัว หรือติดภารกิจอื่น ซึ่งทำให้หัวหน้าครอบครัวไม่สามารถเข้าร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีก็ได้

4. อาชีพ

ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีและผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีประกอบอาชีพหลักทางการเกษตร แต่ผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีประกอบอื่นในอัตราส่วนสูงกว่าผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีจำนวนหนึ่ง มิได้มีที่ดินเป็นของตนเองจึงประกอบอาชีพอื่น แต่ความแตกต่างในอาชีพหลักนี้มีไม่เด่นชัด

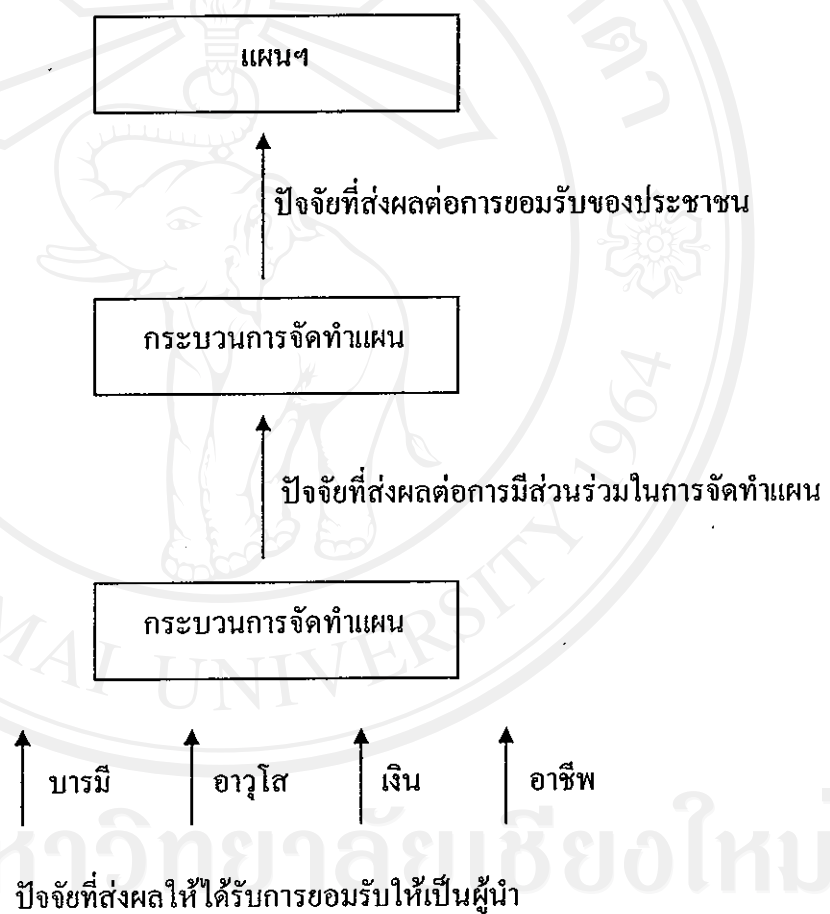
5. ประสบการณ์การทำงาน

โดยเปรียบเทียบแล้ว สัดส่วนผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีและผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีมีประสบการณ์การทำงานนอกเขตหมู่บ้านของตนพอๆกัน จนสามารถสรุปได้ว่า ประสบการณ์การทำงานต่างกันมีส่วนสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี

จากการเปรียบเทียบในแง่อัตราส่วนแล้ว อาจกล่าวได้ว่า โดยทั่วไปผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีและผู้ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีมีสถานะใกล้เคียงกันในเรื่องอาชีพและ ประสบการณ์การทำงาน ซึ่งน่าจะตีความได้ 2 นัย นัยแรก ลักษณะที่กล่าวนี้ ไม่น่าจะมีส่วนสัมพันธ์ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี หรือนัยที่สอง ข้อมูลที่มีลักษณะดังกล่าวไม่เพียงพอที่จะให้ข้อสรุปที่แสดงความสัมพันธ์ดังกล่าวได้

เมื่อพิจารณาลักษณะทางเพศ ตำแหน่งในหมู่บ้านและอายุแล้ว ข้อมูลที่ปรากฏ แสดงว่า ตำแหน่งในหมู่บ้านเกี่ยวข้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี อย่างเด่นชัด และการเข้ามามีส่วนร่วมนี้ส่วนใหญ่การเข้ามามีส่วนร่วมของชายวัยกลางคน สตรีและเยาวชน มักจะเข้าร่วมในวงจำกัด

แผนภาพที่ 5.2 ตัวแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นำในการจัดทำแผน

5.3 ปัจจัยที่ส่งผลให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ

จากผลการวิจัยนั้นพบว่า บุคคลส่วนใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาสามปี คือบุคคลชั้นนำในชุมชน ซึ่งพบว่ามีปัจจัยหลายประการด้วยกัน ที่ส่งผลให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ ซึ่งจากการวิเคราะห์นั้น ได้แบ่งปัจจัยออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ปัจจัยที่เกี่ยวกับชนชั้นนำ และปัจจัยที่เกี่ยวกับชุมชน สำหรับในที่นี้ก็จะได้แบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเด็นเช่นกัน

5.3.1 ปัจจัยที่เกี่ยวกับตัวชนชั้นนำ

ปัจจัยที่เกี่ยวกับตัวชนชั้นนำนั้น เป็นปัจจัยที่เกิดจากตัวชนชั้นนำเอง รวมทั้งปัจจัยที่เกิดจากทรัพยากรต่างๆ ที่ชนชั้นนำครอบครองอยู่ จากผลการวิจัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ทรัพยากรที่เป็นวัตถุ และทรัพยากรที่ไม่ใช่วัตถุ

(1) ทรัพยากรที่เป็นวัตถุ

ทรัพยากรที่เป็นวัตถุ ผลจากการวิจัยนั้น วิเคราะห์ได้ว่ามักจะเป็นการครอบครองทรัพย์สิน หรือทรัพย์สินสมบัติอื่น ซึ่งมีมากกว่าบุคคลอื่นๆ ในชุมชน หรือในขณะที่บุคคลอื่นๆ ในชุมชนไม่มีทรัพย์สิน หรือทรัพย์สินสินนั้น หรือมีแต่น้อยกว่า อันเป็นผลให้บุคคลที่ครอบครองมีความสำคัญและเด่นขึ้นมาภายในชุมชน นอกจากนั้นยังมักจะส่งผลให้บุคคลนั้นได้รับการยอมรับการนับหน้าถือตาติดตามมา แต่อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรที่เป็นวัตถุ ก็ไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่ทำให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นด้วยเช่นกัน

ทรัพยากรที่เป็นวัตถุ เท่าที่พบว่าชนชั้นนำคนหนึ่งครอบครองไว้นั้น อาจจะเรียกรวมๆ กันไปอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ความมั่งคั่ง แต่ลักษณะสำคัญประการหนึ่งก็คือ ความมั่งคั่ง นั้นหมายถึง การที่จะต้องมียุทธศาสตร์ หรือครอบครองทรัพยากร มากกว่าบุคคลโดยทั่วไปในชุมชน หากมีน้อยก็ไม่ว่าจะเรียกว่าเป็นบุคคลที่มั่งคั่งได้ โดยในที่นี้ได้แบ่งที่มาของทรัพยากรที่เป็นวัตถุของชนชั้นนำ ตามแนวทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจ และอิทธิพล ดังนี้

(1.1) รายได้

รายได้เป็นปัจจัยหลักของทรัพยากรที่เป็นวัตถุ รายได้ในที่นี้จะมาจากการประกอบอาชีพของตัวชนชั้นนำเอง เช่น การรับราชการการค้าขาย ซึ่งอาจจะเปิดร้านขายของชำภายในหมู่บ้าน การเป็นตัวแทนในการซื้อขายสินค้าทางการเกษตรจากภายในชุมชนไปสู่ตัวเมือง การขายพืชผลทางการเกษตร รายได้จากการขายที่ดิน รายได้จากดอกเบี้ยเงินฝากในธนาคาร ซึ่งรายได้เหล่านี้โดยเฉลี่ยแล้วต้องมีมากกว่าบุคคลอื่นในชุมชน และที่สำคัญก็คือ บุคคลอื่นต้องรับรู้ได้ว่าชนชั้นนำมีรายได้มากกว่าตน

(1.2) การครอบครองทรัพยากรทางการเกษตร

เนื่องจากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ส่งผลให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ คือ การครอบครองทรัพยากรทางการเกษตร ที่มีมากกว่าบุคคลโดยทั่วไปในชุมชน เช่นการมีที่นามากกว่าบุคคลอื่น ซึ่งมักจะไม่ได้ทำนาเอง แต่อาจจะให้บุคคลอื่นเช่าการมีส่วนที่ปลูกพืชขึ้นต้น เช่น ผลไม้ การมีบ่อปลาหลายๆ บ่อ การครอบครองเครื่องมือทางการ

เกษตร เช่นรถไถนา รถแทรกเตอร์ และมักจะมีรายได้จากการให้บุคคลอื่นเช่าด้วย การเป็นเจ้าของฝูงปศุสัตว์ที่มากกว่าบุคคลอื่น เช่น วัว ควาย เป็นต้น

(1.3) การครอบครองทรัพยากรอื่นๆ

ทรัพยากรอื่นๆในที่นี้ ก็คือ ทรัพยากรที่นอกเหนือไปจากทรัพยากรทางการเกษตร เช่น การเป็นเจ้าของตลาดภายในชุมชนที่มีรายได้จากการเก็บค่าเช่า การมีบ้านหลังใหญ่ และใช้วัสดุที่ดีกว่าบุคคลอื่น ยกตัวอย่างการปลูกบ้านก่ออิฐถือปูนสองชั้น ในขณะที่บ้านหลังอื่นในชุมชนเป็นบ้านไม้ การครอบครองทรัพย์สิน เช่น รถยนต์ รถไถนา รถเกี่ยวข้าว รถมอเตอร์ไซด์ ตู้เย็น โทรทัศน์ เป็นต้น

ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เองที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ แต่ความมั่งคั่งนี้ ก็มีข้อสังเกตอยู่ 2 ประการ คือ

- ต้องมีรายได้ หรือการครอบครองทรัพยากรที่มากกว่าบุคคลอื่นโดยทั่วไปในชุมชน
- การรับรู้ของบุคคลอื่นในชุมชน เพราะหากการรับรู้ของบุคคลอื่นแล้ว ก็ไม่มีใครทราบถึงความมั่งคั่งนั้นๆ

ถ้าหากขาดข้อใดข้อหนึ่งก็ไม่สามารถเรียกว่าความมั่งคั่งได้ แต่อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัย ก็สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การครอบครองทรัพยากรที่เป็นวัตถุ ก็ไม่ได้เป็นปัจจัยเดียวที่ส่งผลให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ แต่จะต้องประกอบกับปัจจัยอื่นๆ อีก

(2) ทรัพยากรที่ไม่ใช่วัตถุ

ทรัพยากรที่ไม่ใช่วัตถุ หรือทรัพยากรที่ไม่ใช่ทรัพย์สิน ก็คือสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่ก็สามารถบอกได้ว่าใครมีมากกว่ากันจากผลการวิจัย ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยที่มีผลมากที่สุดคือ

(2.1) การดำรงตำแหน่ง

เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ ซึ่งตำแหน่งภายในชุมชนหมู่บ้านหนึ่งๆ นั้น สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ ตำแหน่งที่เป็นทางการ และตำแหน่งที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งมีความแตกต่างกันคือ ตำแหน่งที่เป็นทางการจะมาจากการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งโดยมีกฎหมายรองรับ ส่วนตำแหน่งที่ไม่เป็นทางการ จะมาจากการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งกันเองภายในชุมชนไม่มีกฎหมายรองรับ

จากผลการวิจัยพบว่า ชนชั้นนำส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่งภายในชุมชนนั้นอยู่แล้ว และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนใหญ่จะดำรงตำแหน่งที่เป็นทางการ เพราะตำแหน่งที่เป็นทางการ มีความสำคัญ และมีบทบาทมากกว่าตำแหน่งที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติ เพราะตำแหน่งที่มีอยู่ภายในชุมชน จะต้องมาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง ดังนั้นผู้ที่ได้รับเลือกจึง

มักจะเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับ และมีความเด่นในตัวเอง แต่อย่างไรก็ตามพบว่า มีข้อสังเกตอยู่ 3 ประการ คือ

- บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำอยู่แล้ว จึงได้ดำรงตำแหน่งในภายหลัง
- บุคคลเมื่อได้ดำรงตำแหน่ง จึงได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำตามมา
- การดำรงตำแหน่ง และได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน

(2.2) ความอาวุโส และการเคยดำรงตำแหน่ง

ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของสังคมไทย คือ การยอมรับนับถือในระบบอาวุโส การให้เกียรติ การเคารพยกย่องผู้สูงอายุ เพราะถือว่าผู้อาวุโสย่อมมีประสบการณ์ และผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มามากพอ ดังนั้นความอาวุโสจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลได้รับการยอมรับ แต่อย่างไรก็ตามจากการผลการวิจัยพบว่า ไม่ใช่บุคคลที่มีความอาวุโสทุกคนจะได้รับการยอมรับ แต่ความอาวุโสนั้นต้องเป็นความอาวุโสที่มีคุณค่า คือเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ อาจจะเคยเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน ซึ่งมักจะเป็นน้อย หรือหนาน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่เคยมีตำแหน่งในชุมชนมาก่อน เหตุที่ความอาวุโสมีความสัมพันธ์กับการเคยดำรงตำแหน่ง มาก่อนก็เพราะว่า บุคคลที่เคยดำรงตำแหน่งมาก่อนนั้น จะต้องได้รับการยอมรับจากบุคคลส่วนใหญ่ในชุมชน เมื่อพ้นจากตำแหน่งไปตามวาระ หรือการลาออก การยอมรับนั้นก็ยังคงอยู่ จะเห็นได้ว่ายังมีการเรียกชื่อตำแหน่งอยู่ เช่น ป้อคำหลวง หมายถึง ผู้ใหญ่บ้านที่ชื่อคำ ในขณะที่ความจริงนั้น นายคำได้พ้นจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านไปเป็นเวลานานแล้ว ที่เรียกเช่นนั้น ก็เพราะเป็นการยกย่อง ให้เกียรติ ในทางกลับกัน ขณะที่ผู้อาวุโสอีกส่วนหนึ่งไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ ซึ่งอาจจะมาจากการมีพฤติกรรมที่คนในชุมชนเห็นว่า ไม่เหมาะสม เช่น การดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า บุคคลที่มีความอาวุโสและได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ มักจะเคยดำรงตำแหน่งในหมู่บ้านมาก่อน

(2.3) ความรู้

ความรู้ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง การศึกษาแต่เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการเคยผ่านการเคยผ่านการอบรม หรือมีความรู้พิเศษนอกเหนือจากการศึกษาตามปกติ เช่น เคยผ่านการอบรมตามหลักสูตรต่างๆ ของทางราชการ และที่สำคัญคือ ประสบการณ์ความรู้เกี่ยวกับภายนอกชุมชนจากการผลการวิจัยพบว่า การศึกษาไม่มีผลต่อการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำมากนัก เนื่องจากพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเป็นพื้นที่ชนบท ประชาชนส่วนมากมีการศึกษาไม่สูงนัก ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ ส่วนผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับที่สูงกว่านี้ ก็มักจะยังมีอายุน้อย ประกอบกับผู้ที่มีการศึกษาส่วนมาก ก็ออกไปประกอบอาชีพภายนอกชุมชน ดังนั้นการศึกษาของชนชั้นนำที่ได้จากการผลการวิจัยจึงไม่แตกต่างจากประชาชนทั่วไปนัก แต่สิ่งที่มีความสำคัญ คือ

ประสบการณ์ ความรู้เกี่ยวกับภายนอกชุมชน ซึ่งหมายถึง การติดต่อกับสังคมอื่นที่มีความเจริญกว่าอยู่เสมอ เช่น เข้าไปในตัวเมืองเป็นประจำ หรือมีธุรกิจอยู่ภายนอกชุมชน สิ่งเหล่านี้จะทำให้บุคคลได้รับการยอมรับมากขึ้น เพราะถือว่าเป็นผู้ที่มีศักยภาพสูง ความเป็นไปของสังคมได้ก็สามารถพึ่งพาได้ในยามที่มีกิจธุระจำเป็น ตลอดจนมีความกว้างขวาง

5.3.2 ปัจจัยที่เกี่ยวกับชุมชน

ปัจจัยที่เกี่ยวกับชุมชนในที่นี้ โดยความจริงก็มีความใกล้เคียงกับทรัพยากรที่ไม่ใช่วัตถุ แต่ที่แยกการวิเคราะห์ออกมา ก็เพื่อให้การวิเคราะห์เด่นชัดยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจาก ปัจจัยที่เกี่ยวกับชุมชนนี้ มักจะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆภายในชุมชน และสภาพของชุมชนนั้น นอกเหนือจากปัจจัยที่เกิดจากตัวของชนชั้นนำเองโดยตรง

(1) ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนนั้น

เนื่องจากแต่ละชุมชนก็มีวิถีการปฏิบัติที่ยึดถือสืบต่อกันมา อันถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนนั้น ซึ่งก็ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ แต่จากผลการวิจัยนั้น นำมาวิเคราะห์ได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เป็นปัจจัยที่มีน้ำหนักน้อยที่สุด เพราะปัจจุบันวิถีของชุมชนได้เปลี่ยนไป ขนบธรรมเนียมประเพณีก็ได้คลายความเข้มข้นลง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากสังคมที่มีความเจริญกว่ามากขึ้น สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป ก็เช่น พระภิกษุจะมีบทบาทในชุมชนน้อยลง เพราะพระภิกษุที่มีอยู่ส่วนมากจะมีอายุมาก ในขณะที่พระภิกษุที่พรรษาน้อย ได้เดินทางเข้าไปศึกษาที่วัดในตัวเมืองหมด บางวัดนั้นเหลือพระจำพรรษาอยู่เพียงรูปเดียว เนื่องจากการแบ่งเขตหมู่บ้านโดยไม่ได้คำนึงถึงสภาพชุมชนที่มีมาแต่เดิม ทำให้ชุมชนดั้งเดิมนั้นถูกแบ่งออกเป็นหลายๆส่วน พื้นที่ทางเกษตรกรรมถูกเปลี่ยนมือโดยการขายให้นายทุน ในขณะที่ชาวบ้าน เจ้าของพื้นที่เดิมหันมาประกอบอาชีพรับจ้างแทน

(2) เครือญาติ

ความเกี่ยวพันทางเครือญาติกับบุคคลอื่นๆภายในชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้บุคคลมีความเด่นขึ้นมา ยังมีเครือญาติมากเท่าใด บุคคลก็จะมีพรรคพวกมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งความสัมพันธ์ทางเครือญาตินั้นมีที่มาจาก 2 ทาง คือ

(2.1) ความสัมพันธ์ทางเครือญาตินั้นมาจากตัวของชนชั้นนำเอง โดยอาจจะเกิดจากญาติ พี่น้องทางด้านบิดา หรือมารดา ซึ่งเป็นคนในชุมชนนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์แบบเครือญาติจะมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในกลุ่มคนที่มีสกุลเดียวกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาตั้งแต่ยุคที่มีการบุกเบิก และก่อตั้งชุมชนขึ้นมา สามารถไล่ลำดับเครือญาติกันได้ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องต่างๆ ในกรณีนี้ชนชั้นนำมักจะเป็นผู้ที่เกิดในชุมชนนั้น อยู่อาศัย

ในชุมชนมานาน เมื่อมีการเลือกตั้ง แต่งตั้ง หรือประกอบกิจกรรมใดๆ ภายในชุมชน บุคคลนั้น ก็มักจะได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายของคน นอกจากนี้หากมีเครือข่ายที่เคยดำรงตำแหน่งมาก่อนภายในชุมชน หรือเป็นผู้นำเก่าภายในชุมชนก็จะมีผลมากยิ่งขึ้น

(2.2) ความสัมพันธ์ทางเครือญาตินั้นมาจากภรรยาของชนชั้นนำ ในกรณีนี้ชนชั้นนำ อาจจะไม่ให้ชนชั้นนำอาจจะไม่ใช่คนที่เกิดในชุมชนนั้น หากแต่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในภายหลัง โดยมีภรรยาเป็นคนในชุมชนนั้น และเครือญาติของภรรยาก็มีอยู่อย่างกว้างขวางภายในชุมชน รวมทั้งมักจะเป็นกลุ่มผู้นำเก่าภายในชุมชนมาก่อน

(2.3) พรรคพวก หรือฝักฝ่าย (Factions)

การแบ่งฝักฝ่ายนั้นเป็นพฤติกรรมที่มีอยู่มากภายในชุมชน ทั้งฝักฝ่ายแบบหลวม (Loose Factions) และฝักฝ่ายแบบแนบแน่น (Strength Factions) โดยฝักฝ่ายหรือความสัมพันธ์แบบพรรคพวกนี้ จะมีส่วนส่งเสริมให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ เนื่องจากมีข้อพิจารณาว่า ควรจะสนับสนุน หรือส่งเสริมพวกของคนให้มีบทบาทที่สำคัญภายในชุมชน ดังนั้น ผู้นำของแต่ละฝักฝ่ายจึงมักจะได้รับ การยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ

อย่างไรก็ตามจากปัจจัยต่างๆ ที่วิเคราะห์ว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำของบุคคล หากนำมาพิจารณาโดยเปรียบเทียบกับผลงานวิจัยของนักวิชาการที่ได้เคยศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นนำ ก็จะพบว่าปัจจัยหลายๆ ประการที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน และแตกต่างกันออกไป

ทั้งนี้ปัจจัยที่ทำให้บุคคลได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำนั้น ไม่มีปัจจัยใดที่เป็นปัจจัยที่แน่นอน และเป็นปัจจัยหลัก แต่ปัจจัยต่างๆ จะมีน้ำหนักมากน้อยแค่ไหน จะขึ้นอยู่กับสภาพสังคมของชุมชนนั้นๆ ตลอดจนระยะเวลาที่ศึกษา และพื้นที่ที่ได้ศึกษา นอกจากนั้นยังรวมถึงองค์ประกอบอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น

5.4 โครงสร้างอำนาจภายในชุมชน

เนื่องจากคำว่าชุมชนนั้น โดยทั่วไปไม่ได้หมายความว่าถึง หมู่บ้านแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่หมายถึง หน่วยทางสังคมที่สมาชิกมีการติดต่อสื่อสาร เสริมสร้างและสืบสานสายสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีทั้งความเคลื่อนไหว ปรับตัว ความขัดแย้ง การผสมกลมกลืน ความผสมกลมกลืน และการเปลี่ยนแปลง

คำบลห้วยทรายก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ได้กำหนดให้ชุมชน หมายถึงหมู่บ้าน แต่แท้จริงแล้ว หากจะแยกพิจารณาความหมายของชุมชน ตามหลักทางวิชาการ สามารถแยกออกได้เป็น 3 ลักษณะ ตามแบบการวิเคราะห์ที่แตกต่างกัน คือ

(1) การวิเคราะห์จากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographically) ชุมชนจะหมายถึง อาณาบริเวณที่มีขอบเขตโดยเฉพาะ และมีกลุ่มคนที่อยู่ในอาณาบริเวณนั้น

(2) การวิเคราะห์จากความผูกพัน หรือความรู้สึกทางจิตใจ (Psychologically) ชุมชนจะหมายถึง ความรู้สึกผูกพันทางจิตใจของกลุ่มคนที่มีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน

(3) การวิเคราะห์จากด้านสังคมวิทยา (Sociologically) ชุมชนจะหมายถึง พื้นที่ทาง ภูมิศาสตร์ ที่มีกลุ่มคนอยู่ในอาณาบริเวณนั้น และหมายรวมถึง แนวพฤติกรรมและการติดต่อ สัมพันธ์ซึ่งกันและกันของกลุ่มบุคคลที่รวมกันอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน

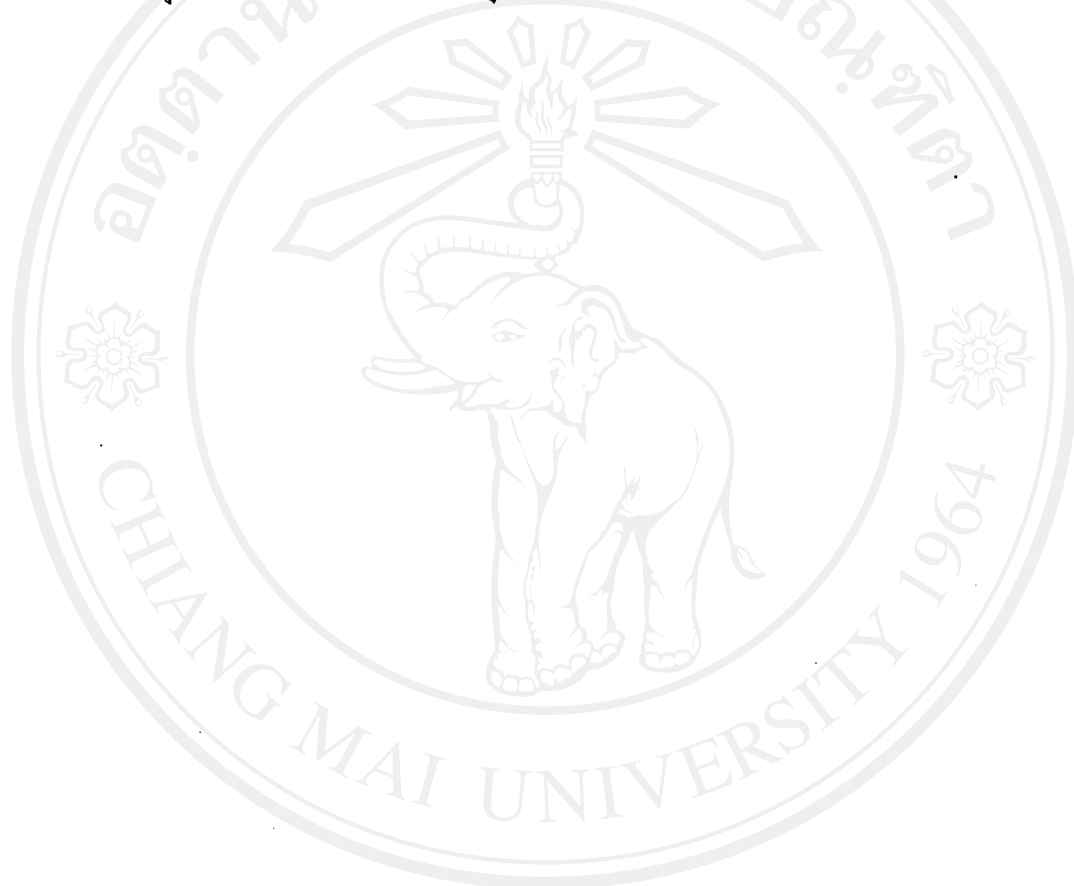
ดังนั้น หากการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจชุมชน หมายถึง การศึกษาหา ข้อเท็จจริง เพื่อที่จะทราบว่าในชุมชนนั้น บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใด มีอำนาจ และอิทธิพลใน การปกครองชุมชน รวมถึงชนชั้นนำที่มีอำนาจในการปกครองชุมชน สามารถแบ่งได้เป็นกี่กลุ่ม กี่ระดับ แต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์ทางอำนาจกันอย่างไร รวมทั้งการศึกษาว่า ชุมชนนั้นมีปัจจัย อะไรที่มีส่วนส่งเสริมให้บุคคลกลุ่มนี้ขึ้นมาเป็นชนชั้นนำแล้ว ก็สามารถอธิบายได้ ดังนี้

โครงสร้างอำนาจของแต่ละชุมชนในตำบลห้วยทราย นั้น จากผลการวิจัยสามารถ นำมาวิเคราะห์ได้ว่า อำนาจการตัดสินใจภายในแต่ละชุมชนนั้น ไม่มีบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดที่มี อำนาจผูกขาดไว้ได้ทั้งหมด แต่อำนาจการตัดสินใจนั้น จะขึ้นอยู่กับเรื่องราวที่ตัดสินใจว่า ส่งผล กระทบถึงใคร ใครมีส่วนได้ส่วนเสีย บุคคล หรือ กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และสภาพการณ์ในสังคมขณะนั้น รวมทั้งปัจจัยจากภายนอกชุมชน ซึ่งส่วนมากจะมาจากทาง ราชการ

สาเหตุที่โครงสร้างอำนาจภายในชุมชนนั้นไม่ได้มีการผูกขาด เนื่องจากภายใน แต่ละชุมชนนั้นจะมีฝักฝ่าย หรือ พรรคพวก (Factions) อยู่ ซึ่งฝักฝ่ายเหล่านี้ จะพยายามแสดง บทบาทของตนออกมา และคอยถ่วงดุลอำนาจ (Balance of Power) ซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงไม่มี ฝักฝ่ายใดฝักฝ่ายหนึ่งที่สามารถผูกขาดอำนาจไว้ได้อย่างเด็ดขาด หรือหากจะทำได้ก็จะเป็นช่วง ระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น

สรุปได้ว่า โครงสร้างอำนาจภายในชุมชนนั้นมีลักษณะกระจาย ไม่มีบุคคลหนึ่ง บุคคลใด หรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดที่ผูกขาดอำนาจไว้ได้ โดยอำนาจจะถูกกระจายไปสู่แต่ละฝักฝ่าย ส่วนผู้ที่ใช้อำนาจนั้น คือ ตัวแทนของฝักฝ่าย หรือพรรคพวก ซึ่งเป็นคนจำนวนน้อย ดังนั้นจึง

สามารถสรุปได้อีกว่า ถึงแม้โครงสร้างอำนาจภายในชุมชนจะมีลักษณะกระจาย แต่โครงสร้างอำนาจภายในฝักฝ่ายนั้น จะมีลักษณะรวมศูนย์ หรือที่เรียกว่าเป็นแบบปิรามิด โดยในแต่ละฝักฝ่ายนั้นจะมีบุคคลที่เด่นอยู่เพียงไม่กี่คน ในขณะที่บุคคลอื่นๆเป็นเพียงสมาชิกธรรมดา ซึ่งบุคคลที่เด่นเหล่านี้ หรือ หัวหน้าของแต่ละฝักฝ่าย จะได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำ ดังนั้น หากภายในชุมชนใดมีฝักฝ่ายมาก ก็จะมีบุคคลที่ได้รับการยอมรับให้เป็นชนชั้นนำมากตามไปด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved